

Símbols banals? De la insostenible lleugeresa a l'anàlisi pràctica de la identitat

Marta Rovira* | mrovira@identitats.org

Jordi Solà* | jordi@viladesants.com

VISTA PRÈVIA

Cada vegada són més les persones que resten importància a la identitat nacional en l'era de la globalització. Una idea cada vegada més estesa però poc ajustada a la realitat. Tots i totes tenim la nostra identitat nacional, la nostra targeta de presentació al món. Una identitat col·lectiva configurada a través dels símbols nacionals: allò que ens fa sentir part d'un grup, allò que ens permet saber qui som «nosaltres» i qui són «ells». Però, qui són, nacionalment parlant, els joves catalans?

Per què estudiar l'acceptació dels símbols nacionals¹

Sovint es presenta als nacionalistes i als independentistes catalans com a obsedits per tot d'aspectes simbòlics –banderetes, himnes, seleccions nacionals, escuts, en certa manera llengües...– que es contraposen a les coses «realment» importants, aquelles que formen part de les converses dels desconeguts que fan el cafè amb llet abans d'entrar a la feina: la hipoteca, les vacances, l'atur, la situació econòmica, la fam al món i tantes altres coses. Sense entrar a valorar l'evident caràcter demagògic de tal contraposició, sovint des de posicions d'esquerra nacional s'ha tractat de mantenir una distància de seguretat

---

¹ Aquest article és una reflexió que sorgeix de dos estudis: *Les representacions simbòliques de la identitat nacional* i *Els símbols com a eines d'arrelament entre els joves nousvinguts* realitzats ambdós pel Grup d'Estudis de les Identitats. Podeu consultar-ne els informes respectius a www.identitats.org

* Marta Rovira i Jordi Solà són sociòlegs, membres del Grup d'Estudis de les Identitats

Què és el que fa que en un context de dualitat les persones escullin ser d'una identitat o d'una altra?

amb aquesta mena de temàtiques, tant per evitar l'encasellament del projecte polític en un estereotip barretinaire –que tot i així es produeix– com per facilitar la penetració en àmbits socials en els que es confereix menor importància a la mística nacionalitària.

De fet, aquesta prevenció contra els aspectes simbòlics també es troba en l'àmbit universitari, on de vegades s'arriba a convertir en menyspreu «acadèmic» cap aquells que gosen interessar-se per l'estudi d'aquests aspectes. De fet, el tabú acadèmic que s'ha establert en el sistema català de recerca i els seus funcionaris sobre tot allò que envolta el nacionalisme –i més si és el català–, donaria per fer un estudi psicosociològic sobre com la recerca legítima l'ocultació de determinats aspectes de la realitat i com arriben a ser considerats impropis, i impertinents aquells que els pretenen investigar. Però això no passa només aquí. A l'Estat francès, alguns investigadors us diran que la «identitat» no es pot investigar. A l'Estat espanyol, es publiquen estudis sobre la integració dels immigrants, en què el factor lingüístic és només una molèstia impròpia i no una peça important de l'anàlisi. La recerca acadèmica també té les seves febleses.

I ben mirat, si s'hi pensa bé, en un país on contínuament es fa la pregunta de si la gent se sent més espanyol, més català, o una mica de cada, cal criticar que ningú no s'hagi interessat per trobar altres fórmules, menys fàtues, més complexes, d'analitzar les opcions personals envers la identificació nacional. Perquè, efectivament, una

sola pregunta, l'anomenada *Moreno question*,² ha fet fortuna i fins i tot, ha estat exportada a altres països on es plantegen dilemes identitaris. Ha esdevingut la fórmula característica a utilitzar en enquestes d'intenció de vot o d'opinió política, molt influïdes pels esdeveniments polítics i socials que es produeixen en el moment de realitzar l'enquesta.

Tanmateix, la *Moreno question* no resol la pregunta de per què la gent s'adscriu a una determinada identitat nacional. Què és el que fa que en un context de dualitat –almenys aparentment–, les persones escullin ser d'una identitat o d'una altra? Evidentment, des d'un punt de vista sociològic paraules com «triar» o «escollir» la identitat no tenen cap sentit. En canvi, cal entendre els factors que porten a la identificació de les persones amb un determinat col·lectiu o en un abstracte. Tanmateix, cal fer notar que les enquestes d'opinió política acostumen a plantejar aquesta qüestió en termes de tria personal.

D'altra banda, els problemes no vénen només del presupòsit de la tria, sinó també del que s'escull. Les persones no trien entre diversos productes definits i delimitats de forma precisa. Aquest procés no funciona com un supermercat, malgrat que el sembl semblar sobre la consciència dels que produeixen enquestes d'opi-

---

2 Luis Moreno, un investigador del CSIC, va utilitzar l'escala de més a menys per identificar la posició dels individus en una situació de coincidència de dues identitats en un mateix territori, en el que ell anomena identitats duals. Aquesta escala ha estat utilitzada en nombroses enquestes, especialment pel CIS.

Els símbols poden ser tan banals com vulguem, però les interpretacions socials que se'n fan i l'acceptació social que susciten són bàsiques per entendre les clivelles socials que ens afecten.

nió. En tot cas, la tria, que n'hi ha, es fa de coses disperses, a partir d'experiències diverses, d'algunes certes assumides...

És per això que cal trobar mecanismes indirectes per mesurar el grau de fidelitat o d'acceptació dels projectes nacionals confrontats. Acadèmicament, un estudi sobre els símbols permet explorar aquesta via d'anàlisi, en la qual no es demana als individus que es posicionin envers una identitat o una altra, sinó que es posicionin envers referents que tenen en el seu entorn, i en relació amb els quals poden sentir simpatia o antipatia, o poden senzillament desconèixer.

D'aquesta manera, plantegem investigar la relació entre els individus i les seves circumstàncies personals –variables de posició socioeconòmica– amb allò que pertany al context i que conté posicionaments polítics implícits –símbols nacionals o polítics–. En tot cas, el que és important és no donar per descomptat que qualsevol posicionament en una enquesta és desxifrabable en un sol sentit, sinó que es tracta de comprendre el cúmul de significats socials disponibles, a partir dels quals els individus interactuen entre ells i construeixen els seus propis trets d'identitat.

Així doncs, els símbols poden ser tan banals com vulguem, però les interpretacions socials que se'n fan i sobretot l'acceptació social que acaben suscitant, esdevenen qüestions fonamentals per comprendre les clivelles socials que ens afecten. Una d'aquestes clivelles té a veure amb la identificació nacional.

De fet, quan Michael Billig escriu *Banal Nationalism*³ no està fent una crítica a la fatuïtat dels símbols, sinó una anàlisi de com funcionen els mecanismes d'institucionalització de la realitat social. Allò que és tan evident que no necessita ser explicat esdevé «banal» i penetra així en el teixit institucional i en els hàbits incontestables que s'assumeixen socialment. Entremig, Billig aprofita per fer una crítica punyent al nacionalisme no-dit nord-americà. El seu exercici és de desemmascarament, de descoberta d'allò que es presenta davant dels nostres ulls sense que ho veiem, perquè ho hem naturalitzat. Billig ve a dir que els nord-americans són tan nacionalistes com els altres, però fan veure que no. Evidentment aquesta crítica, aquest exercici de desemmascarament, es pot aplicar a molts altres casos, especialment en el cas de les nacions que han fet de l'Estat una estructura poderosa de nacionalització.

El cas català: símbols poc banals, o molt discutits

Els símbols esdevenen banals quan són indiscutits. Però en el cas català, cal ser prudents a l'hora d'aplicar l'anàlisi de Billig, que tant ha triomfat al nostre país. Com dèiem, aquesta anàlisi serveix per als grans Estats-nació, que

---

3 **BILLIG, M.** *Banal Nationalism*. Sage. London, 1995. Traduït al català a *Nacionalisme banal. Afers* i Universitat de València, 2006.

Els símbols esdevenen banals quan són indiscutits. Però a Catalunya, tant la identitat nacional catalana com l'espanyola estan en qüestió

han assolit un alt nivell d'institucionalització de la identitat nacional. Però aquesta institucionalització és més dèbil o fins i tot inexistent en el cas de les identitats en construcció.

En el cas català ens trobem en una situació força interessant des del punt de vista analític. Per dues raons. D'una banda, ens trobem en un context en què hi ha dues identitats nacionals en competència. De vegades, aquesta competència s'expressa de forma explícita però sobretot de forma implícita, especialment per mitjà dels usos que es fan de símbols nacionals o de la dimensió nacional de símbols més genèrics. D'altra banda, ens trobem davant d'un procés de construcció nacional, que està institucionalitzat en part, però no del tot, i que és clarament discutit en el cas català. Alhora, també podem dir que la identitat espanyola és discutida a Catalunya, malgrat que el seu procés d'institucionalització és complet en termes estatals i en l'àmbit territorial ètnicament castellanoparlant.

Per tant, partim del fet que els símbols a través dels quals es representa la nació no estan consolidats, no són indiscutibles. Alguns d'aquests símbols han assolit un grau d'institucionalització prou important, però d'altres sorgeixen justament per discutir els símbols institucionalitzats. Per posar un exemple, la bandera espanyola competeix amb la bandera catalana com a símbol nacional institucionalitzat. Tot i que les dues són d'obligada exhibició en els edificis oficials, només la primera, la bandera espanyola, ha assolit un grau prou elevat d'institucio-

nalització que fa que no es discuteixi la seva presència.⁴ En canvi, la segona no ha assolit el nivell d'institucionalització que eviti aquesta discussió. Per tant, la seva influència social és més feble. Alhora, l'independentisme català ha creat un símbol propi, amb una voluntat d'introduir significats i interpretacions de la realitat social divergents. La bandera estelada qüestiona la banalització del conflicte nacional que comporta una certa institucionalització/acceptació de la senyera com a bandera de Catalunya.⁵

En aquest context de competència per establir els símbols nacionalment legítims, és interessant conèixer com els individus es posicionen i en funció de què. Per conèixer aquests posicionaments, cal tenir en compte la diversitat de símbols. Però també cal considerar que els símbols mantenen relacions entre ells a través de les interpretacions socialment construïdes. Cal conèixer fins a quin punt determinats símbols –per exemple, el toro d'Osborne i el burro català– mantenen relacions d'oposició –de contrasímbols–. O bé mantenen relacions de proximitat –només utilitzen el burro els que són independentistes?–.

---

4 Cal destacar la tasca de molts alcaldes i alcaldesses que discuteixen la presència de la bandera espanyola en els ajuntaments.

5 Tot i que en el seu origen, la bandera independentista simplement pretenia emular la lluita per la independència d'altres pobles, com el cubà, i aplicar-la a Catalunya. La competència entre banderes, però, ha estat una constant en l'independentisme a partir de la dècada de 1970. Especialment entre diferents versions de la bandera estelada, cadascuna de les quals planteja matisos ideològics divergents.

Els símbols que associem a la identitat nacional catalana tradicional han deixat pas sobretot entre els joves a noves formes de representació simbòlica

Com ja es pot entendre, i a diferència del que es podria pensar, quan parlem de símbols no ens referim pas a elements que formen part de llargues tradicions consolidades. La institucionalització d'un símbol depèn de les estructures que el sostenen, de la força de la seva acceptació social i també del pas del temps. Però en l'actualitat les lluites per al reconeixement, que molt bé han retratat teòrics com Zigmund Baumann, Nancy Fraser, Seyla Benhabib, Charles Taylor entre d'altres, comporten la construcció de referents simbòlics nous, que actuen com a eines de creació i afirmació d'identitats, de representació dels col·lectius que es vindiquen. En aquest sentit, els símbols que associem al nacionalisme tradicional han deixat pas, especialment entre els joves, a noves formes de representació simbòlica, que floreixen en un context cultural amb una elevada autogestió i accés a recursos de disseny àgils i fàcilment distribuïbles.

Avui, podem trobar dissenys de samarretes reivindicadores de la identitat catalana que tenen molt a veure amb els dissenys dels nous creadors de noves tendències: eslògans divertits, xocants, amb combinacions de colors que fan que una samarreta combativa sigui alhora atractiva des del punt de vista de la moda. Per tant, el camp dels símbols no és estàtic, sinó canviant. En els últims anys hem pogut observar com apareixien i es multiplicaven les maneres de referir-se a la identitat catalana: gorres i samarretes amb el logo «1714», begudes refrescants amb noms nostrats i combatius com «Despertafer-

ro», nous símbols com el gat anticolonial... Això no obstant, aquests símbols d'ús personal poden ser tan efímers com qualsevol altre producte de consum.

En canvi, el procés d'institucionalització d'un símbol per al conjunt de la societat és un procés complex, històric, molt vinculat a la formació d'estructures de poder i a la construcció de pautes col·lectives molt interioritzades. Per això, per entendre el grau d'acceptació d'un símbol, cal distingir molt bé si es tracta d'un símbol institucionalitzat o d'un símbol reivindicatiu, de lluita per la representació política, el qual té més possibilitats de ser renovat o substituït per un de nou, en funció també de les oposicions entre símbols que es produeixen. Existiria el burro català sense el toro? I alhora, existirien altres versions del mateix símbol, com el gat anticolonial, si no hi hagués la necessitat de diferenciar-se, de crear una forma més radical?

La cultura juvenil com a camp de producció simbòlica

Una aproximació a la cultura juvenil ens permet entendre molt millor el sorgiment d'aquests símbols. De fet, la cultura juvenil està plagada de construccions simbòliques minimalistes, que busquen abans que res la diferenciació, la particularització d'un determinat grup. Alhora, pel que fa als símbols institucionals, podem dir que els joves són els que menys han naturalitzat els símbols. De fet, els joves tendeixen a emfasitzar aquells aspectes que els per-

Els joves emfasitzen aspectes que els permeten autoidentificar-se. Per això, la cultura juvenil crea referents simbòlics propis a partir, per exemple, de tendències musicals o formes de vestir

meten atorgar-se una identitat. És per això que la cultura juvenil produeix referents simbòlics propis a partir de tendències musicals, maneres de vestir... fins i tot, es creen maneres de parlar que constitueixen argots diferenciats.

La política no queda al marge d'aquesta necessitat d'autodefinir-se i és habitual trobar en aquesta edat que molts nois i noies porten enganxines referides a la identitat nacional o lingüística a la carpeta, clauers... Podríem dir que la necessitat d'emfasitzar allò que els adults ja banalitzen és una característica pròpiament juvenil. Malgrat això, podem entendre que les simpaties envers uns símbols o uns altres formen part d'una cultura política adquirida de forma més o menys inconscient en la família, en l'entorn en què s'han socialitzat, també amb els amics.

En aquest sentit, una aproximació als distribuïdors de símbols polítics juvenils –joventuts de partits polítics, entitats...– ens ha descobert, en el cas català, un mercat simbòlic en auge. És a dir, els símbols nacionals catalans són reinterpretats per la cultura juvenil, redissenyats, i distribuïts com a productes de consum personal, per mitjà d'internet, els concerts de música i els aplecs independentistes.⁶ Efectivament, l'independentisme juvenil és el moviment social que més clarament ha construït un espai de creació de dispositius simbòlics des de la societat civil –fora dels circuits dels grans mercats globals–, que ofereixen als jo-

ves una forma de pensar, una manera de ser i una manera de consumir. I de fet podem dir, sense equivocar-nos gaire, que els símbols creats des d'aquest espai independentista tenen influència i distribució més enllà del seu propi espai.

És interessant saber quina acceptació assolixen aquests tipus de símbols, i quina mena de relació estableixen amb els símbols institucionalitzats o semiinstitucionalitzats.

Símbols simpàtics, símbols antipàtics i símbols que deixen indiferent

Per tal d'aprofundir en aquests territoris teòrics, des del Grup d'Estudis de la Identitat (GEI) vàrem dissenyar una primera recerca centrada en l'estudi de la rellevància social dels símbols amb significació nacional a Catalunya. El principal instrument metodològic va ser la realització d'una enquesta a mil nois i noies de 4t d'ESO en les pròpies aules dels centres d'ensenyament. Per tal d'aconseguir una representació acurada de tots els perfils existents, independentment del seu pes demogràfic, es va descartar una mostra aleatòria, que representés proporcionalment l'univers de referència i es va optar per una mostra intencional, en la que els punts de mostreig –les escoles– es varen triar tractant de garantir la presència de diverses tipologies d'entorn preestablertes teòricament. En aquest tipus de mostreig es pretén comprendre

---

⁶ Podeu consultar, com a mostra emblemàtica, la pàgina de l'empresa l'Avellana Digital: www.productesdelaterra.cat.

Les simpaties envers uns símbols o uns altres formen part d'una cultura política adquirida de forma més o menys inconscient en la família i en l'entorn de socialització

al màxim els casos seleccionats més que obtenir una rèplica miniaturitzada de la realitat.

El qüestionari, orientat essencialment –però no exclusivament– a mesurar l'atractiu amb què són percebudes algunes personalitats i sobretot, alguns símbols connotats nacionalment,⁷ així com els debats generats posteriorment en cadascuna de les aules seguint l'estructura de la tècnica de grups de discussió han proporcionat material abundant per obtenir una primera comprensió de com s'estableix la seva acceptació entre els joves. Cal dir, com a advertiment, que els estudis que hem realitzat sobre aquesta matèria no són conclusius. Constitueixen una primera aproximació a la qüestió que caldria aprofundir per arribar a conclusions més definitives. En qualsevol cas, el que hem pogut comprovar fins ara ens diu el següent:

- Un dels símbols que generen acceptació generalitzada és la llengua catalana. Aquest fet ens ha sorprès. Després dels dictàmens pessimistes que han emès els lingüistes i les institucions dedicades a l'estudi i la preservació del català, esperàvem trobar una resposta tèbia entre els joves. Tanmateix, almenys com a valor simbòlic, destaca l'elevada adhesió que la llengua genera en aquest segment d'edat. Aquesta relació o

manca de relació entre l'ús i el valor simbòlic és sens dubte una qüestió que caldria analitzar en el context present de la feblesa del català entre els joves.

- Els símbols més institucionalitzats, referits sobretot a conceptes abstractes de les nostres institucions democràtiques, com Estatut, Parlament, Generalitat... són percebuts amb força distància pels joves. No succeeix el mateix amb les banderes, que no deixen indiferent, fins i tot a aquells que fan un discurs contrari a l'ús de les banderes.
- Els símbols tradicionals, històrics, com la muntanya de Montserrat o el Canigó, també deixen força indiferents els joves.
- En canvi, els símbols que s'utilitzen de forma més personal –el burro català, el toro, ... – posicionen força els individus en l'espai polític. És a dir, que tenen molta relació amb les seves opcions ideològiques.

Pel que fa a aquests posicionaments, es produeixen òbviament simpaties i antipaties. És a dir, d'una banda, l'acceptació o no d'un símbol com a referent proper. I alhora les simpaties i les antipaties ens indiquen els jocs d'oposició que s'estableixen entre símbols. Perquè els símbols no només representen allò que pretenen connotar, sinó que també contenen oposicions implícites –fins i tot combats implícits–. És el cas de l'estelada, que és presentat per la majoria de joves com el referent oposat de la bandera espanyola, malgrat que no rebutgen la senyera com

---

⁷ Els símbols seleccionats es corresponen amb un seguit de termes relacionats amb el nom o la definició del país, les institucions polítiques, les banderes o icones nacionals i elements de la història, el territori o les tradicions i el folklore tinguts per emblemàtics.

La llengua és l'element que en major mesura explica la identificació de les persones amb uns determinats símbols. En canvi, el lloc de naixement dels pares té una influència menor

a símbol nacional. Això ens indica que la bandera espanyola té una posició poc central en el context català, per tant una posició força escorada cap a un extrem de l'escenari. I això la fa semblar radical –de fet, molts la identifiquen com un símbol «fatxa» – i poc normalitzada.

Pel que fa a l'estelada, té una presència molt notable entre els joves que tenen unes característiques familiars i de socialització molt centrades en la cultura catalana. De fet, els que s'identifiquen amb l'estelada són els que coneixen millor els referents culturals pels quals se'ls pregunta. Coneixen el folclore, la història i les institucions de Catalunya –coneixen i han cantat Els Segadors, per exemple–. Però la influència de l'estelada s'estén més enllà d'aquest perfil social, i adquireix una posició destacada específicament en el camp juvenil. Succeeix d'alguna manera com amb altres icones que han simbolitzat –i encara simbolitzen en alguns entorns– una certa rebel·lia, com la imatge del Che.

En canvi, la senyera ocupa una posició força central, des del punt de vista dels espais on coincideixen persones que tenen respostes diverses. És un punt de coincidència. Efectivament, la senyera és un símbol «polivalent» en el context simbòlic català, ja que per a alguns exclou la inclusió en l'esquema simbòlic espanyol, mentre que per a altres no. Tanmateix, l'adhesió a la senyera normalment comporta el rebuig a determinats símbols espanyols que es consideren excloents de la catalanitat –el toro, la bandera espanyola, Madrid...–.

La identitat nacional dels joves a Catalunya

La forma habitual de mesurar la identitat, la pregunta sobre si s'és més català o més espanyol, crea una imatge d'una societat catalana amb una minoria només espanyola o bàsicament espanyola; una minoria, tot i que força més nombrosa, només catalana o bàsicament catalana i una majoria minoritària que compatibilitza ambdues identitats, que viu una catalanitat compatible amb l'espanyolitat.

L'estudi dels símbols posa de manifest que aquest espai central, tan celebrat per alguns mitjans de comunicació i forces polítiques, deriva, si més no entre els joves, de l'aplec –que no la síntesi– de posicionaments diversos i en alguns aspectes contradictoris. Oferir la possibilitat d'escollir els símbols nacionals als que s'és més afí i demanar les raons d'aquestes tries ens ha permès avaluar la multiplicitat d'interpretacions que hi ha al darrera de les diverses opcions i obtenir un retrat més perfilat i atomitzat.

De fet són dos i no un els grans eixos dels quals deriven els discursos dels alumnes entrevistats: per una banda, el més explícit, la major o menor proximitat cap a uns o altres símbols nacionals –catalans o espanyols–; per altra banda, la major o menor resistència a posicionar-se en aquest primer eix. De la combinació d'aquests dos eixos obtenim els sis posicionaments sintètics següents:

1. *Identificació nacional espanyola.* Tenen plena consciència de la seva identificació amb els referents naci-

Entre els qui parlen català amb la família, predomina la tria de l'estelada per damunt de les altres banderes

onals espanyols. L'autoafirmació nacional es presenta per mitjà d'un discurs homogeni, clar i contundent. Allò que fa referència a Espanya és sempre millor i els «altres» són presentats com a separadors i excloents. En alguns casos, aquesta alta identificació espanyola va acompanyada d'un cert distanciament simbòlic: el «ser» espanyol és tan «natural» que no cal onejar banderes ni exhibir símbols.

- Identificació nacional catalana i espanyola.* Conjuminen un posicionament català i espanyol tot i que una identificació nacional es subordina a l'altra. S'empatitza amb allò català però la identificació espanyola és més potent. Allò català és important però sempre dins d'un marc superior que és l'espanyol. En molts casos, la llengua, la cultura, la senyera són elements que cal cuidar i potenciar en tant que formen part de la realitat espanyola.
- Identificació nacional catalana.* Es fan discursos propers a l'univers simbòlic estrictament català. En tant que nascuts a Catalunya, s'autodefineixen com a catalans/es i símbols com la senyera o el CAT són decoficats com a símbols de pertinença, en cap cas de clara reivindicació política. Planteja un posicionament nacional català però no es planteja l'enfrontament amb allò espanyol.
- Identificació catalana reivindicativa.* Com en el model nacional espanyol s'articula un discurs homogeni, tot i que en aquest cas basat en la reivindicació envers un estat de dominació. Els elements més emotius s'acompanyen d'un argumentari polític i reivindicatiu. Espanya, els «altres», es dibuixa com l'adversari d'un nosaltres altament cohesionat. En molts casos aquest model s'acompanya d'una subcultura juvenil que serveix als joves per posicionar-se en l'espai juvenil.
- Estranyament simbòlic i polític.* Rebuig enèrgic dels símbols patriòtics i no presència de la política en la quotidianitat d'aquests joves. Viuen el lleure com espai central. Tanmateix aquest «passar» de la política i aquesta actitud refractària envers tota simbologia nacional entra en contradicció amb tot l'aparell simbòlic que han triat en el qüestionari. Si bé no presenten grans adhesions, es posicionen en l'espai nacional, no només a través dels símbols que trien sinó també a partir de les seves pràctiques culturals: els equips de futbol, els cantants, els pilots de Fórmula 1, els programes televisius...
- Universalistes.* Articulen un discurs on es distancien de qualsevol embolcall simbòlic o adhesió nacional. Presenta un cert activisme polític però alhora desqualifica el camp polític actual i es correlaciona amb un determinat posicionament dins d'un espai social juvenil on el consum de tot aquest imaginari d'esquerres i

El pas cap a la llengua catalana de persones provinents de la immigració castellanoparlant és un dels factors que clarament porta a identificar-se amb els símbols catalans

antisistema és una manera de definir-se i diferenciar-se dels altres.

El que volem posar de manifest és que, forçats a posicionar-se en una escala de catalanitat-espanyolitat els perfils 2, 3, 5 i, en part, 6, acaben derivant a assumir posicions intermèdies, normalment al mig de tot –allò de tant català com espanyol– encara que, mirats de prop, les seves raons siguin parcialment incompatibles entre si. Deixem a criteri del lector decidir si aquest posicionament intermedi majoritari, que tant abelleix alguns, és alguna cosa més que un artifici estadístic que acumula en el punt mitjà els qui no se senten implicats en la disjuntiva.

La llengua com a conformadora de la nació donada per descomptada

L'articulació d'un o altre corpus discursiu i en darrera instància, la identificació i apropiació d'uns o altres símbols –i d'una o altra identitat nacional– es correlaciona amb un conjunt de condicionants. De tots els factors que hem pogut entrar a considerar, la llengua apareix com el més fonamental, aquell que en major mesura explica, estadísticament, la identificació de les persones amb uns determinats símbols.

Com a mesura de la proximitat de cada entrevistat a cadascun dels perfils dibuixats anteriorment es va seleccio-

nar com a indicador principal la resposta a una de les preguntes: quina és la bandera que trien els entrevistats per a ocasions assenyalades. Aquesta pregunta es va posar en relació amb les diverses variables explicatives mitjançant una anàlisi multivariant⁸ que ens permeté eliminar les influències mútues entre les variables i observar quina és la influència atribuïble individualment a cadascuna d'elles.

Tal com es pot veure en la gràfica 1, la variable amb major influència en la resposta és la llengua familiar (53%), seguit de la llengua que es parla en l'entorn dels amics (36,5%). En canvi, el lloc de naixement dels pares té una influència menor. Tanmateix, s'ha de tenir en compte que aquestes tres variables, en conjunt, només expliquen el 42,2% de la mostra. És a dir, que no arriben a explicar ni la meitat de les respostes. Per tant, no podem dir que la llengua i el lloc de naixement dels pares sigui plenament determinant: l'elecció de la bandera no es desprèn només de la llengua amb què parlen aquests alumnes –ni del seu origen familiar–, sinó que cal explicar-la també amb d'altres variables vinculades probablement a la socialització rebuda, l'entorn de relacions i el context general, però que no s'han pogut determinar en la present investigació.

---

8 En concret, l'impacte ha estat calculat mitjançant una variació d'anàlisi de regressió clàssic, l'anàlisi de regressió categòrica, una anàlisi en la qual s'ha fet intervenir la llengua familiar, la llengua dels amics i l'origen del pare i de la mare entre d'altres variables, que actuen com a predictors de la bandera amb la qual l'enquestat s'identifica en major mesura.

En la mesura en què alguns barris catalans han esdevingut monolingües en castellà, s'han creat les condicions perquè aquest perfil es mantingui i fins i tot augmenti amb la nova immigració

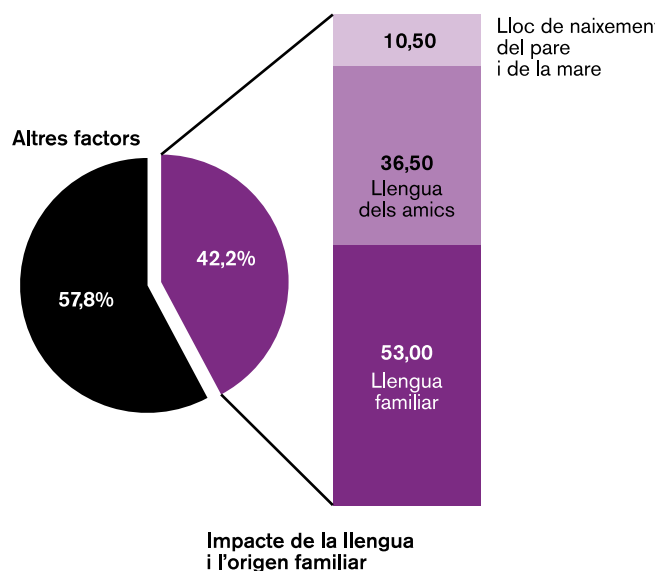
Per tal de representar gràficament l'impacte d'aquestes variables vam utilitzar un arbre de classificació, un procediment estadístic d'ús habitual en contextos en què resulta pertinent la segmentació dels universos. Mitjançant aquest procediment la mostra total se segmenta per la variable que crea diferències més significatives i cadascun dels grups així creats se segmenta al seu torn per aquella de les variables restants que pot crear major diferenciació. Així successivament fins que s'arriba a grups excessivament petits per prosseguir el procés.

En consonància amb el fet que és la variable més influent en la identificació simbòlica, la llengua familiar és aquella que ha permès crear els grups del primer nivell com s'observa en el gràfic 2.

Tal com podem observar en la distribució de les gràfiques individuals, la tria de la bandera és molt diferent segons la llengua utilitzada familiarment. Entre els qui parlen català amb la família, predomina la tria de l'estelada per damunt de les altres. Si a més a més parlen només català amb els amics, aquest percentatge s'incrementa (55,4%). En el cas dels nois s'incrementa més notablement que en el cas de les noies (62,1% en comptes de 48,4%) –veure gràfic 3–.

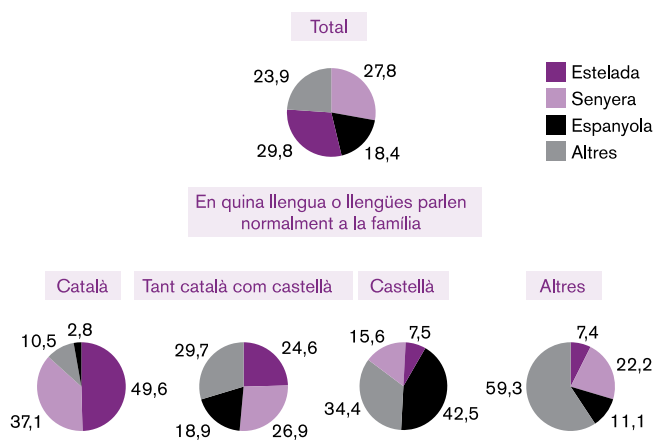
Pel que fa als que parlen castellà a casa, el gràfic 4 mostra que hi ha una majoria que escull la bandera espanyola (42,5%) i en segon lloc altres banderes (republicana, europea, altres). Entre aquests alumnes, l'ús de la llengua entre els amics també determina altres eleccions.

GRÀFIC 1. IMPACTE DE LA LLENGUA I L'ORIGEN FAMILIAR EN LA SELECCIÓ D'UNA BANDERA COM A SÍMBOL D'IDENTIFICACIÓ NACIONAL

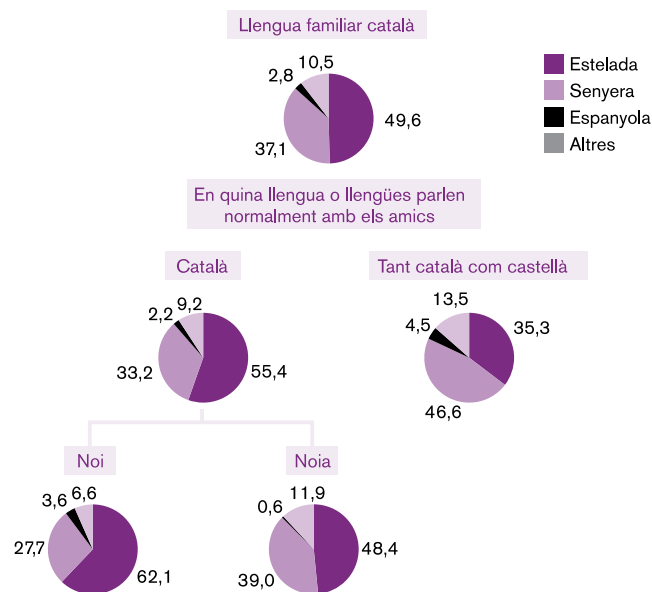
Font: Elaboració pròpia

GRÀFIC 2. IMPACTE DE LA LLENGUA D'ÚS HABITUAL A L'ÀMBIT FAMILIAR EN LA SELECCIÓ D'UNA BANDERA COM A SÍMBOL D'IDENTIFICACIÓ NACIONAL (%)

Font: Elaboració pròpia

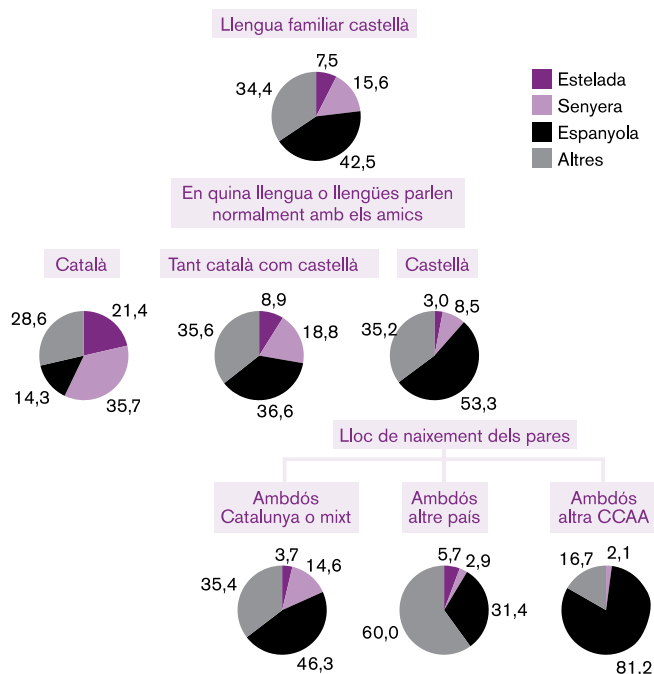
GRÀFIC 3. IMPACTE DE LA LLENGUA D'ÚS HABITUAL A L'ENTORN D'AMISTATS EN LA SELECCIÓ D'UNA BANDERA COM A SÍMBOL D'IDENTIFICACIÓ NACIONAL EN AQUELLES PERSONES QUE USEN HABITUALMENT LA LLENGUA CATALANA EN L'ÀMBIT FAMILIAR (%)

Font: Elaboració pròpia

En la mesura en què alguns barris catalans han esdevingut monolingües en castellà, s'han creat les condicions perquè aquest perfil es mantingui i fins i tot augmenti amb la nova immigració

GRÀFIC 4. IMPACTE DE LA LLENGUA D'ÚS HABITUAL A L'ENTORN D'AMISTATS EN LA SELECCIÓ D'UNA BANDERA COM A SÍMBOL D'IDENTIFICACIÓ NACIONAL EN AQUELLES PERSONES QUE USEN HABITUALMENT LA LLENGUA CASTELLANA EN L'ÀMBIT FAMILIAR (%)

Font: Elaboració pròpia

Així, entre els qui parlen català amb els amics hi observem un percentatge important de persones que trien l'estelada. Entre els qui parlen ambdues llengües entre els amics, s'incrementa la tria d'altres banderes. I la bandera espanyola és clarament predominant entre els qui parlen castellà tant a casa com amb els amics. Si aquesta variable va acompanyada del fet que els pares hagin nascut en una altra comunitat autònoma, la identificació amb la bandera espanyola arriba a un 81,2%.

Així, hi ha un perfil social clarament catalanoparlant i catalanoconsumidor –militant del català–, que es decanta cap als símbols més clarament independentistes. Un altre perfil social clarament espanyolista, que precisament té com una de les variables clau el fet de només parlar i consumir en castellà i no utilitzar mai la llengua catalana. I tenim un tercer perfil, en què el bilingüisme condueix cap a posicions catalanistes moderades. Però aquest últim perfil és el que presenta més varietats internes.

El que volem ressaltar breument és el fet que el pas cap a la llengua catalana de persones provinents de la immigració castellanoparlant és un dels factors que clarament porta a identificar-se amb els símbols catalans, incloent-hi en alguns casos l'estelada.

La llengua és vehicle de socialització en tots els sentits. La llengua no és només un vehicle de comunicació sinó que també condiona el marc de referències concret dels individus, ja sigui per mitjà de la televisió, de la música, de l'esport, de les referències del llenguatge

És perillós consolidar socialment dues identitats nacionals divergents i clarament oposades si tenim en compte que els símbols d'uns desagraden els altres

quotidià, etc. En aquest sentit, hem de remarcar l'existència d'alteritats molt definides en funció de la llengua a la que s'adscriuen els joves. Parlar català no és un fet aliè a la identitat nacional que adopten els joves.

Per aquest motiu, considerem que en els resultats dels nostres estudis es recullen els resultats de la integració lingüística. I alhora, també es constaten les limitacions de la integració de la immigració a Catalunya. Allà on no s'ha produït una integració lingüística cap al català, no s'ha produït tampoc una identificació cap als símbols de Catalunya. La llengua aquí és l'expressió d'una socialització indiferent al país que els acull.

En la mesura en què determinats barris de Catalunya han anat esdevenint monolingües en castellà, s'han creat les condicions de possibilitat perquè aquest perfil es mantingui, i fins i tot augmenti amb la nova immigració castellanoparlant d'origen o d'adopció. És per això que cal pensar en el perill d'una dualització lingüística que ens portaria a consolidar socialment dues identitats nacionals divergents i clarament oposades si tenim en compte que, tal com hem pogut constatar, els símbols d'uns desagraden els altres. Estem davant de la construcció d'unes alteritats que poden ser un fre a la cohesió en termes d'identificació amb uns mateixos referents simbòlics compartits.

Tenint en compte que com a societat hem confiat al sistema educatiu la principal responsabilitat de la integració lingüística dels nousvinguts, no ens haurà de sorprendre

si, arribat el cas, els segments socials amb major fracàs escolar presenten també mancances d'integració lingüística –i nacional–. Plana sobre el nostre futur com a col·lectivitat la possibilitat d'alguna mena de dualització que sigui, simultàniament, nacional i social. Sobre tot si considerem que, ja a hores d'ara, segons les dades de l'última Enquesta d'usos lingüístics a Catalunya¹⁰, els catalanoparlants d'origen o d'identificació són majoria entre els universitaris i els qui tenen estudis secundaris però minven i esdevenen minoria conforme davalla el nivell educatiu. És a dir, aquells que superen les barreres socials, també superen les barreres lingüístiques. Però ens ha de preocupar què passa amb aquells que no superen ni les unes ni les altres. |

+ INFO

Fonts

- ▣ **GEI**, *Les representacions simbòliques de la identitat nacional*. Centre d'Estudis de Temes Contemporanis, Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2007.
- ▣ **GEI**, *Els símbols com a eina d'arrelament entre els joves nouvinguts*. Secretaria per a la Immigració, Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2007.
- ▣ **IDESCAT**, *Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003*. Secretaria de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2003.

Llibres

BILLIG, M., *Banal Nationalism*. Sage. London, 1995. Traduït al català a *Nacionalisme banal*. Afers i Universitat de València. València, 2006.

Enllaços

- ▣ Grup d'Estudis de les Identitats
www.identitats.org